

לפי שהפרשת המעות היא כלקיחת העופות. וכשם שבשעת לקיחת העופות הוא קובע עליהם שם, כך בשעת ההפרשת המעות הוא קובע להם שם.⁽¹¹⁾

אך עדיין יש להקשות.

כי רב ששת הוכיח שגירסת הברייתא משובשת מדברי רבי אלעזר בשם רבי הושעיא, שאמר: מטמא מקדש עשיר והביא קרבן עני לא יצא ידי חובתו.

אך רבי חגא חולק, ואומר בשם רבי יאשיה כי מטמא מקדש עשיר שהביא קרבן עני יצא. ולפיו יש להקשות:

ולרבי חגא אמר רבי יאשיה,⁽¹²⁾ דאמר מטמא מקדש עשיר שהביא קרבן עני יצא, ולדבריו אין כל ראייה שגירסת הברייתא היא משובשת, אלא יש להניח שהיא נכונה.

מא-ב

ומוכח מדברי הברייתא שאפשר לקבוע שם על העופות שלא בשעת לקיחה או עשייה. ושלא כדברי רב חסדא.

ואם כן, מאי איכא למימר — איך ניישב לפיו את דברי רב חסדא?⁽¹⁾

ומתרגימן: צריך לומר שחסר בדברי הברייתא מילה אחת בלבד. ודרך התנאים שלפעמים נשכחת מהם מילה אחת.⁽²⁾

ולדבריו לא תימא בגירסת הברייתא: מטמא מקדש עני שהפריש מעות לקינו והעשיר, ואחר כך, לאחר שהעשיר, אמר "מענות אלו לעולה ומעות אלו לחטאת".

אלא, יש לתקן בשינוי של מילה אחת בלבד את לשון הברייתא, ואימא דברי הברייתא כך:

העשיר.

אבל מדברי רבנו אליקים נראה שאין צריך להוסיף ולגרוס "שבשעת הפרשה" אלא הגירסא שהגמרא הוכיחה לדעת המקשן נשארה בעינה [ואמר אלו לחטאת ואלו לעולה ואחר כך העשיר]. והגמרא הוסיפה שלדעת רב חסדא צריך לפרש שהאמירה היתה ממש בשעת הלקיחה [ולא אחרי הלקיחה קודם שהעשיר].

11. כך פירש רש"י. וכן מוכח מהגמרא. אבל הרמב"ם [בסוף פרק ה מהלכות פסולי המוקדשין] פסק ששעת הפרשה אינה כשעת לקיחה. וכן כתב מאירי. וכתב השיח יצחק שרק בהוה אמיןא הגמרא נאלצה לומר ששעת ההפרשה כשעת הלקיחה. אבל למסקנא אין צורך בזה. ושעת הפרשה אינה כשעת לקיחה. וגם רש"י מודה לזה.

12. גירסת הגמרא בעמוד ב' רבי הושעיא. וכן הגיה הרש"ש כאן. והיינו שרבי אלעזר ורבי חגא נחלקו מה אמר רבי הושעיא [וכנראה שהגמרא סברה שאפשר להוכיח מדברי רבי הושעיא שסידר ברייתות, שהברייתא משובשת. אבל אין לשנות את גירסת הברייתא מכח דברי רב חסדא אם אין רבי הושעיא מסייע לו].

1. מדוע הגמרא לא אמרה שרב חסדא סובר כרבי אלעזר שלדעתו גירסת הברייתא משובשת? כתבו תוספות שהכל מודים לדברי רב חסדא. [ולכן הגמרא הוכרחה ליישב את דבריו גם לשיטת רב חגא].

והריטב"א כתב שכיון שלרב חגא אין צורך להגיה את הברייתא ראוי לומר כדבריו. ועיין שיח יצחק.

2. כך פירש רש"י. [ולעיל הגמרא רצתה לומר

בקדושת הקרבן, ואי אפשר להוציאו לחולין.⁽⁴⁾

אמר תירץ רב פפא: כשתירצנו לעיל שגורסים בכרייתא "לקח ואמר" — י אין הכוונה שלקח שני עופות, ואמר זה לחטאתי וזה לעולתי.

אלא כגון שחילק את המעות לשני חלקים, ולקח פרידה אחת, גוזל אחד, שקנה בחצי המעות קרבן אחד בלבד [מתוך השנים שחייב להביא].

וכך אמרה הברייתא:

א. אי עולה זבן — אם קנה בחצי המעות עוף לקרבן עולה — נקבעות בכך המעות הנותרות לחטאת.

ולכן מוסיף עליהן דמים מביתו, ומביא חובתו כבשה לחטאת מ"דמי חטאתו", מהדמים שנותרו, שנקבעו עבור חטאתו כאשר קנה בחציים האחר עוף לעולתו.

והאי, אותו העוף שקנה לעולה בעוד שהיה חייב להביא בהמה לעולה — אזלא לנדבה. מקריבים אותו עולת נדבה.⁽⁵⁾

ב. אי חטאת זבן, אם קנה בחצי המעות עוף

"מטמא מקדש עני שהפריש מעות לקינו, והעשיר, ואחר כך לקח עופות במעות שהפריש, ואמר מעות אלו אני נותן אותם בעד עוף פלוני, לחטאתי. ומעות אלו לעולתי — מוסיף ומביא חובתו מדמי חטאתו. ואין מוסיף ומביא חובתו מדמי עולתו".⁽³⁾

וזה כדברי רב חסדא, שקביעת השם היתה בשעת הלקיחה.

ותמהינן על תירוצי הגמרא:

מאחר שאמרנו שגורסים בכרייתא "לקח", זה ששינונו בסיפא "מוסיף דמים ומביא כבשה לחובתו מדמי חטאתו" — "דמי חטאתו" מאי ניהו!?

מה הם "דמי חטאתו"? והרי כבר קנה בדמים הללו עוף, ואיך יביא במעות הללו בהמה? הרי אין כאן מעות שאפשר להוסיף עליהם!

ומשינינן: דפריק ליה, שפודה את העוף שקנה, ומוציאו לחולין, ומוסיף דמים מביתו על דמי פדיון העוף, וקונה בהם בהמה.

ומקשינן: והא אין פדיון לעוף! שהרי לא נאמר בעופות דין פדיון, ולעולם העוף עומד

מפרשת שאמר בשעת לקיחה. [ועיין תוספות ישנים ותוספות הרא"ש ד"ה אימא].

4. שכך שינונו במסכת מנחות [ק, ב]: אבל העופות והלבונה וכלי שרת אין להם פדיון, שלא נאמר אלא בבהמה. רש"י.

5. כתבו תוספות, שמקריבים אותה לנדבת הציבור ל"קין המזבח".

שהתנא טעה והפך את סדר המשפט. וכנראה שזו פחות שכוח, מאשר להשיט מילה עקב שכחה]. אך מהריטב"א נראה שהגמרא כאן לא משנה את גירסת הברייתא, ראה להלן בהערה הבאה.

3. המילה שאנו מוסיפים בכרייתא היא — "לקח". [על פי רש"י]. ומהריטב"א נראה שאין צריך להוסיף את המלה "לקח" אלא הגמרא

לקרבן חטאת — נקבעות בכך המעות הנתרות לעולה.

ואזי אין הוא יכול להיות מוסיף עליהן דמים מביתו ואין הוא מביא בהן כבשה חטאת לחובתו מדמי עולתו, היות שחלה כבר על המעות קדושת עולה, ואין משנים מקדושת עולה לקדושת חטאת.

והאי העוף שקנה לקרבן חטאת — אזלא למיתה. הולך למיתה מפני שאי אפשר להקריב חטאת בנדבה.

אלא, יביא מעות מביתו, ויקנה כבשה לחטאת.⁽⁶⁾

ואגב שהביאה הגמרא לעיל את מחלוקת רבי אלעזר ורבי חגא [במטמא מקדש עשיר שהביא קרבן עני], מרחיבה הגמרא את הענין:

גופא: אמר רבי אלעזר אמר רבי הושעיא: מטמא מקדש עשיר, שחייב להביא כבשה לחטאתו, והביא עופות שהן קרבן עני — לא יצא.

ורבי חגא אמר רבי הושעיא: יצא.

מיתבי סתירה לדברי רבי חגא:

שנינו במשנה במסכת נגעים [יד יב]: מצורע עני שהביא קרבן עשיר [כבשה] — יצא.

אבל מצורע עשיר שהביא קרבן עני [עופות] — לא יצא.

ואילו רבי הושעיא אמר: עשיר שהביא קרבן עני יצא בדיעבד!⁽⁷⁾

ומתצינן: שאני התם, שונה דינו של מצורע [שהוזכר במשנה שם] משאר קרבן עולה ויורד. ואפילו רבי חגא מודה שמצורע עשיר שהביא קרבן עני לא יצא.

משום דכתיב [ויקרא יד] בענין קרבנות המצורע: "זאת תהיה תורת המצורע". ודרשו חכמים "זאת" תהיה תורתו של המצורע ולא אחרת! מכאן שאם שינה ממה שנאמר בתורה בדיון מצורע לא יצא.

ומקשינן: מאחר שהתורה הדגישה במצורע ש"זאת" תהיה תורתו ולא אחרת. אי הכי, אם כן, רישא נמי, תחילת המשנה שכתוב בה "מצורע עני שהביא קרבן עשיר, יצא" — מדוע יצא? והרי התורה מיעטה "זאת" ולא אחרת!

ומתצינן: הא רבי רחמנא "תורת"!

המילה "תורת" שבפסוק "זאת תהיה תורת המצורע" היא מיותרת, והיא באה לרבות תורה אחת לכל המצורעים כולם, שכולם, ואפילו העני, יוצאים בקרבן עשיר.⁽⁸⁾

6. ומדמי העולה יביא עולת נדבה. ולא הוצרך התלמוד לפרש דבר זה כיון שכבר אמרנוהו לעיל. ריטב"א.

7. הגמרא הבינה שדין המצורע שוה לשאר חייבי קרבן עולה ויורד [אף על פי שאין במצורע קרבן דלי דלות] מפני שבמצורע יש שינוי בין

קרבן העשיר לעני בדומה לשאר חייבי קרבן עולה ויורד.

8. ואין להקשות: מה ראית לומר כך? אדרבה נאמר להיפך, [שעני שהביא קרבן עשיר לא יצא, ועשיר שהביא קרבן עני יצא]! מפני שמסתבר לומר שעני שהוסיף והביא קרבן עשיר יצא, כיון

והתניא: [בניחותא] כלומר, כמו שתרצנו מבואר בבבביתא:

שכך שנינו בבבביתא: "תורת" — לרבות מצורע עני שהביא קרבן עשיר. יכול אפילו עשיר שהביא קרבן עני יצא?

תלמוד לומר — לכך נאמר "זאת" [ולא אחרת].

והגמרא חוזרת ומקשה על רבי חגא:

ונילף מינה — מדוע לא נלמד ממצורע לקרבן "עולה ויורד", שעשיר שהביא קרבן עני לא יצא?

ומתצינן: מיעט רחמנא — מיעט הכתוב את שאר חייבי קרבן עולה ויורד שלא נלמד ממצורע. שנאמר בענין המצורע [שם]: "ואם דל הוא". "הוא" משמעותו מיעוט. כלומר: הוא ולא אחר. ללמדנו שרק במצורע נאמר שעשיר שהביא קרבן עני לא יצא, אבל בשאר חייבי קרבן עולה ויורד כן יצא.⁽⁹⁾

מתניתין:

במשנה הקודמת מתבאר סדר ההגלה של שני השעירים. ומשנתנו ממשיכה לסדר את המשך עבודת יום הכיפורים.

א. קשר הכהן הגדול לשון צמר של זהורית צבע אדום⁽¹⁰⁾ בראש השעיר המשתלח.

[ונראה לפרש, שהגמרא לעיל לומדת מהפסוק "זאת" למעט עשיר שהביא קרבן עני. ולא די ללמוד זאת מ"ואם דל הוא" מפני שאם כן לא היינו יכולים ללמוד מהפסוק "ואם דל הוא" שני דברים].

10. ר"מ רע"ב [תרגום "ותולעת שני" וצבע זהורי. ר"מ]. והטעם שקשרו עליו לשון של זהורית כדי שלא יתחלף בשאר שעירים [וכדי ששני השעירים לא יתחלפו ביניהם שינו את מקום הזהורית שבכל אחד מהם כדלהלן]. גמרא. רע"ב.

והטעם שבחרו בצבע אדום משום שהיה סימן טוב לישראל כשהלבינה לשון של זהורית שנאמר [ישעיה א]: "אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו". [תפארת ישראל על פי המשנה להלן סוף פרק שיש]. וכן כתבו התוספות ד"ה שלש לענין הלשון שבראש המשתלח] אך צריך ביאור מדוע השתמשו גם לשעיר הנשחט בצבע זהורית?

וכתב תפארת ישראל שהיו נוטלים את הלשון שעל שעיר הנשחט והניחוהו בפתח ההיכל והיא

שהביא קרבן משובח [יותר מחובתו], אבל עשיר שהביא קרבן עני לא יצא שהרי גרע מחובתו. ריטב"א.

והר"ש בסוף נגעים כתב שאפילו לכתחילה יכול העני להביא קרבן עשיר. אלא אגב שבסיפא כתוב "לא יצא", לכן נקט גם ברישא לשון "יצא". וכן כתב באר שבע בכריתות כח, א. שיח יצחק.

9. אף על פי שהפסוק מדבר בדל, ואילו הגמרא לומדת מכאן לעשיר [שהביא קרבן דל], צריך לומר שהמיעוט ["הוא"] ממעט באופן כללי לכל הפרשה.

אבל רבנו אליקים פירש שמשמע מהפסוק "ואם דל הוא" שרק כשהוא דל יביא קרבן עני ולא כשהוא עשיר. ודוקא "הוא" [המצורע] לא יצא אם מביא קרבן עני בשעת עשירותו, אבל אחר [כגון מטמא מקדש עשיר שהביא קרבן עני] יצא שנאמר "הוא" ולא אחר. ונראה שהוקשה לו הקושיא הנ"ל ובא לתרץ אותה.

[וכן יש לפרש בדברי הר"ח, וכנראה הגרסא בדבריו משובשת, עיין במגיה שתמה על דבריו].

ככתוב בתורת משה עבדך [שאתה מכפר עלינו ביום הזה. ויקרא טז]: "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאיכם, לפני ה' תטהרו".

והן, אותם העומדים בעזרה, כאשר שמעו את השם יוצא מפי כהן גדול, היו משתחוים, וענין אחריו: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. (15)

גמרא:

שינו בתחילת המשנה, ביחס לשעיר המשתלח, שתי הלכות:

א. קשר לשון של זהורית בראש שעיר המשתלח.

ב. והעמידו כנגד בית שילוחו.

ולאחר מכן שינו הלכה אחת ביחס לשעיר הנשחט:

והעמידו לשעיר כנגד בית שילוחו, כנגד השער המזרחי של העזרה, שמשם הוציאו את השעיר, כשראשו למזרח [ריטב"א].

ולנשחט [שעיר החטאת, שסופו להשחט] כנגד בית שחיטתו.

והגמרא תבאר אם הכונה להעמדת השעיר הנשחט או לקשירת לשון זהורית.

ב. בא לו הכהן הגדול אצל פרו שעמד בין האולם והמזבח⁽¹¹⁾ פעם שניה, ומתודה עליו וידוי שני. (12)

וכך היה אומר בידויו: **אנא השם! כפר נא לעונות ולפשעים ולחטאים שעויתי ושפשעתי ושחטאתי**⁽¹³⁾ לפניך אני וביתי, ובני אהרן עם קדושך.

אנא השם!⁽¹⁴⁾ **כפר נא לעונות ולפשעים ולחטאים שעויתי ושפשעתי ושחטאתי לפניך אני וביתי, ובני אהרן עם קדושך.**

12. הוידוי הראשון היה עליו ועל ביתו בלבד כמבואר לעיל לה, ב לז, א. [והוידוי השני כלל גם את אחיו הכהנים כדלהלן].

13. בגמרא לעיל לו, ב מבואר שמשנתנו כדעת רבי מאיר. אבל לדעת חכמים היה מזכיר את החטאים לפני העונות [שחטאתי שעויתי ושפשעתי... כפר נא לחטאים לעונות ולפשעים] עיין שם. הגמרא שם מבארת עוד פרטים בדיני הוידוי [השייכים גם כאן].

14. שם המפורש ככתיבתו. עיין לעיל שם לו, ב. ובהערות שם.

15. מקור דין זה התבאר לעיל לו, א ולהסבר נוסף ראה בהערות שם.

הלבינה כשהגיע השעיר המשתלח למדבר. ומתוספות הנ"ל יש סתירה לדבריו [וכן מתוספות ישנים ותוספות רא"ש ראה להלן הערה 19] עיין שם.

ועיין בשיח יצחק על תוספות הנ"ל שכתב שגם שאר מינים כשרים בלשון שבראש שעיר הנשחט אלא שנהגו לקחת זהורית כמו במשתלח.

ודעת תוספות ישנים להלן סח, ב [סוף ד"ה חולק המתחיל בעמוד א] שהלשון שבראש השעיר המשתלח אינה הלשון שהלבינה, והיו נותנים לשון אחרת בין קרניו והיא היתה מלבינה, וכן דעת תוספות הרא"ש סז, א ד"ה חולק. [והם עצמם סתרו כאן את דבריהם שם כמבואר להלן הערה 20].

11. כדלעיל לה, ב לז, א.

ולנשחט — כנגד בית שחיטתו.

איבעיא להו, נשאלה שאלה זו בישיבה:

האי זה ששנינו במשנתנו **"ולנשחט"** — כנגד בית שילוחו, מה היא כונת המשנה:

האם **אקשירה** של לשון זהורית **קאי**.

וכך כוונת המשנה: **"ולנשחט"**, לשעיר החטאת הנשחט, היה קושר לשון של זהורית **"כנגד בית שחיטתו"** בצוארו, בניגוד לשעיר במשתלח שהיה קושר לו בראשו.

או, שמא **אהעמדה** של השעיר הנשחט **קאי**.

וכך כוונת המשנה: **"ולנשחט"**, שעיר החטאת העומד לשחיטה, היה מעמידו **"כנגד [מקום] בית שחיטתו"**.⁽¹⁶⁾

ומוכיחה הגמרא: **תא שמע** שזה מתייחס לקשירת לשון זהורית מהא **דתני רב יוסף ברייתא**:

קשר לשון של זהורית בראש שעיר המשתלח, והעמידו כנגד בית שילוחו. ולנשחט כנגד בית שחיטתו.

ועשה כן כדי שלא יתערב זה בזה, שעיר החטאת בשעיר המשתלח [ולא ידעו איזה הוא השעיר הנשחט לה' ואיזה הוא הנשלח לעזאזל].

וגם כדי שלא יתערב אחד משני השעירים בשעירים אחרים.⁽¹⁷⁾

אי אמרת בשלמא ש"ולנשחט כנגד בית שחיטתו" **אקשירה** של לשון זהורית **קאי** — **שפיר** מובן מה שאמרה הברייתא שבאמצעות קשירת לשון זהורית בצואר השעיר הנשחט לא יתערב שעיר אחד בחבירו, ולא יתערב באחרים.

אלא אי אמרת שאהעמדה של השעיר הנשחט **קאי**, שהעמידו כנגד השער המזרחי, אך לא היו קושרים בו לשון זהורית, דברי הברייתא אינם מובנים. שהרי —

נהי [אמנם נכון הדבר] **דשעיר הנשחט בחבריה המשתלח לא מיערב, היות דהאי המשתלח קטיר ביה קשורה בו לשון זהורית, ואילו האי הנשחט לא קטיר ביה לא היתה קשורה לשון זהורית.**

אבל הרי **באחריני** — **מיהת מיערב**.

בשעירים אחרים עדיין שעיר החטאת יכול להתערב. שהרי לא הוזכר בברייתא שקשרו עליו לשון של זהורית, ואם כן הוא יכול להתערב בשאר השעירים שגם עליהם אין לשון זהורית!

אלא, לאו, שמע מינה ש"ולנשחט כנגד בית שחיטתו" **אקשירה קאי**. שקשרו לשעיר החטאת לשון של זהורית בצוארו, כדי שלא יתערב בשעירים אחרים.

[פנים] העזרה. ריטב"א [אבל לא העמידוהו במקום השחיטה ממש. רש"ש. עיין שם].

17. כגון בשעיר חטאת המוספין הנעשה בחוץ. רבנו אליקים. ריטב"א.

16. בתוספות ישנים מבואר, שלפי הצד הראשון בגמרא בית שחיטתו היינו צוארו. ולפי הצד השני בית שחיטתו היינו מקום ששוחטין אותו שם, וכן כנראה כוונת רש"י. וכנגד בית שחיטתו היינו שיהא ראשו כלפי

וכמו שיבואר להלן, ואחת מהן אינה צריכה שיעור, ויכול לקחת לשון בשיעור כל שהוא.

ולא ידענא הי מנייהו — ואיני יודע באיזו מהן אמרו שצריכה שיעור, ואיזו אינה צריכה שיעור. (19)

אמר רב יוסף: ניהוי אנן, נלמד דבר זה מדעתנו:

הלשון של שיעור המשתלח, דבעי חלוקה שמחלקים את הלשון לשני חלקים, חציה קשרו בסלע וחציה קשרו בין קרניו, (20) מסתבר שבעי שיעור, בגודל שאפשר לחלקה לשנים.

ואילו הלשון של פרה, דלא בעי חלוקה, שלא היו מחלקים אותה לשני חלקים, מסתבר שהיא זאת שלא בעי שיעור. אלא דיה בכל שהוא.

מתקופה לה רמי בר חמא:

ומסקינן: אכן שמע מינה שזה מתייחס לקשירת לשון הזהורית. (18)

ועתה הגמרא מביאה מימרא של רבי יצחק, וממנה מתבאר מהו שיעור גודל לשון הזהורית שהוזכרה במשנה:

אמר רבי יצחק: אודות שתי לשונות של זהורית שמעתי, שיש חילוק ביניהן:

שתי הלשונות הן:

אחת היא של פרה אדומה, שהשליכוה עם עץ ארו ואזוב אל תוך שריפת הפרה [במדבר ט].

ואחת היא של שיעור המשתלח, שקשרו בראשו.

והחילוק ביניהן:

אחת מהן צריכה שיעור מסוים בגודלה,

בעלמא מפני שאינו אלא להיכר. [אבל בלשון של משתלח היו צריכים "לשון" כלומר יותר מחוט. מפני שהשתמשו בה לצורך הלבנה שהלבנה כשנעשתה מצות השעיר. ועיין תוספות ד"ה שלש]. וכן הוא בתוספות הרא"ש.

20. כך פירש רש"י ומכאן ראייה שהלשון שהוזכרה במשנתנו שנתנו בראש השעיר המשתלח, היא הלשון שהיתה מלבינה בשעה שדחף את השעיר בעזאזל. וכן דעת התוספות כאן ד"ה שלש.

אבל, דעת תוספות ישנים לקמן סח, ב [סוד"ה חולק המתחיל בעמוד א] שהלשון שבמשנתנו אינה הלשון שהלבינה. אלא היתה לשון אחרת בין קרניו של שעיר המשתלח. [כדלעיל הערה 10] וקשה על דבריהם מהגמרא

18. הרא"ש תמה שבסדר "אתה כוננת" [במוסף יום כיפורים ספרד. וכן הוא ב"אמיץ כח"] משמע שהעמיד את השעיר כנגד שער המזרח ושלא כסקנת הגמרא כאן.

וכתב בשיח יצחק שצריך לומר שלדבריו רבי יצחק שמנה להלן רק שלש לשונות ולא מנה לשון שבראש השעיר הנשחט. וכן רבי יוחנן להלן, בהכרח מסבירים את המשנה "ולנשחט כנגד בית שחיטתו היינו למזרח. אבל לא היה לשון זהורית בראש שעיר הנשחט כלל. וכן הביא בשם הפר"ח בהסבר דעת הרמב"ם. [עיין שם עוד באריכות גדולה].

19. הקשו תוספות ישנים: מדוע רבי יצחק לא נקט גם את הלשון שבראש שעיר הנשחט? ותירצו: ברא שעיר הנשחט מספיק חוט

כורכן באגודה אחת בשירי לשון, במה שנשאר מן הלשון שנקשרה עם הארז והאזוב, שחתך ממנה לצורך הכריכה [רבנו אליקים].

והרי מוכח מדברי המשנה שחילקו את לשון הזהורית לשני חלקים [האחד נכרך עם הארז והאזוב, והשני קשרו בו באגודה אחת את שלשת המינים האלו]! ומוכח ממנה נגד רב יוסף, שאמר לשון של פרה אינה צריכה חלוקה!

ענה רב יוסף לאב"י: אל תפרש את דברי המשנה כדבריך.

אלא אימא: היה כורכן בזנב לשון!

שהיה מסרק את הלשון לצד אחד ויצאו ממנה שערות כמין זנב [רש"י]. והלשון היתה ארוכה כל כך עד שמקצתה נאגדה עם עץ הארז והאזוב, ובזנב היוצא ממנה היה אוגד את שלשתם יחד. אבל לא חילקו את הלשון לשני חלקים [על פי הר"ח ורבנו אליקים].

וכיון שלמדנו לעיל בדברי רבא שנחלקו תנאים בלשון של פרה, האם היא צריכה כובד, מביאה הגמרא שמועה [סוגיא] שבה פירש רבא מי הם התנאים שנחלקו בזה:

אמר רבי חנין אמר רב: עין ארז ושני תולעת [ולשון של זהורית] שקלטתן

הרי לשון זהורית הפרה אדומה נמי צריכה שיהיה בה שיעור, שהרי בעי כובד — צריך שיהיה בה כובד כדי שתיפול לעומק האש ולא תשרף לפני שתגיע אל עומק האש. לפי שנאמר בה [שם] "והשליך אל תוך שריפת הפרה". ו"תוך השריפה" היינו עומקה.

וכיון שצריכה כובד, צריך שיהיה שיעור בגודלה, ולא מספיק כל שהוא!

אמר תירץ ליה רבא לרמי בר חמא:

מה שאמרת שלשון של פרה אדומה צריכה כובד, אינו מוסכם על הכל. אלא תנאי היא, תנאים נחלקו בזה [כדלהלן בגמרא]. ורבי יצחק סובר כמאן דאמר פרה אדומה אינה צריכה כובד, ולכן אינה צריכה שיעור [תוספות ישנים].

והגמרא חוזרת לדון בעצם דברי רב יוסף, שאמר לשון של פרה אינה צריכה חלוקה.

ותמהינן: וכי לשון הפרה אדומה לא בעי חלוקה?!

איתיביה אב"י לרב יוסף סתירה ממשנה, שמוכח ממנה שהלשון של פרה אדומה צריכה חלוקה:

שהרי שנינו במשנה [פרה ג יא]: כיצד הוא עושה בעץ הארז ובאזוב ובלשון של זהורית [שצריך להשליכם אל תוך שריפת פרה אדומה]?

כאן.

ולכאורה בהכרח הם צריכים לפרש את הגמרא כאן כמו הפירוש שהובא בריטב"א שחילקו את הלשון לשנים ונתנו חציו על שעיר לה' וחציו על של עזאזל.

אך תוספות ישנים ותוספות הרא"ש כאן כתבו כפירוש רש"י, [וכן הסכים הריטב"א כאן] מפני שכך מבואר במשנה להלן סז, א. [וכן בהמשך, דבריהם סותרים למה שכתבו להלן שם, והבאנו את דבריהם בהערה הקודמת].

שלחבת, שנשרפו בשלחבת האש היוצאת מן השריפה, ולא נפלו אל תוך עומק שריפת הפרה [בגחלים] ממש⁽²¹⁾, אף על פי כן הפרה כשרה [ואין צריך להביא עץ וארו ושני תולעת אחרים].

מיתבי סתירה לדברי רבי חנין אמר רב, מברייתא:

דתניא: אם **נתהבהב** [נחרך] הלשון של זהורית באויר השלחבת — **מביא לשון אחר, ומקדש**. משליכו אל תוך שריפת הפרה.⁽²²⁾

אמר תירץ אביי: לא קשיא:

כאן בברייתא מדובר **בקולחת**, בלהבה שמיתמרת כשהיא זקופה, כקלח גבוה של עשב. והיות והשלחבת גבוהה, והלשון נשרפת במרחק מעיקר השריפה, צריך להביא לשון אחרת.

ואילו **כאן** בדברי רבי חנין אמר רב, מדובר בשלחבת **נכפפת**, שהיא נמוכה וכפופה, וכולה סמוכה לגחלים, ולכן הלשון שנשרפה שם נחשבת שנשרפה ב"תוך" השריפה.⁽²³⁾

רבא אמר תירוצו אחר: הברייתא אמנם סותרת את דברי רב. כי רב אמר "עץ ארו ושני תולעת [לשון של זהורית] שקלטתן שלחבת כשרה". ואילו בברייתא שנו "נתהבהב הלשון מביא לשון אחר".⁽²⁴⁾

אבל אין סתירה מהברייתא לדברי רב היות וכבוד לשון זהורית של פרה אדומה — **תנאי היא**. מחלוקת תנאים היא, כדלהלן:

דתניא: למה היה כורכן את עץ הארו והאזוב ולשון של זהורית?

כדי שיחיו כולן באגודה אחת. לפי שנאמר [שם] "ולקח עץ ארו ואזוב ושני תולעת". ומשמע שצריך שיקח את כולם בבת אחת, ולכן יש לקשרם יחד, **דברי רבי**.⁽²⁵⁾

רבי אלעזר ברבי שמעון אומר: היה כורכן **כדי שיהא בהן כובד, ויפלו במהירות לתוך שריפת הפרה**, ולא ישרפו בעודם באויר בשלחבת, לפני שיגיעו אל תוך השריפה ממש.

ומבואר מדברי הברייתא שדעת רבי אלעזר ברבי שמעון שצריך שיהיה כובד בעץ הארו ובאזוב ובלשון של זהורית, מפני שצריך

קולחת הרי היא נחשבת כתוך השריפה. ואילו נכפפת, מאחר שהאש זזה ממקומה אין זה תוך השריפה, תוספות ישנים תוספות רא"ש. ריטב"א ורבנו אליקים בפירוש ראשון. [עיינין שם עוד פירוש].

24. רבא סובר שאין חילוק בין קולחת לנכפפת.

25. כך פירש רש"י. ותמה הריטב"א: הרי אפשר ליקחם ביחד גם בלי קשירה?

והביא את שני הפירושים שבתוספות ישנים

21. שנאמר בפסוק "אל תוך שריפת הפרה" ותוך היינו עומק השריפה. רש"י לעיל ד"ה בעי כובד.

22. כל מעשי הפרה נקראים "קידוש". רש"י. [כלומר, על ידי הלשון של זהורית קידש את האפר, ואחר כך מקדש את המים על ידי האפר. אבל הריטב"א כתב שנקט שיגרת לשונו ואין נקרא קידוש אלא נתינת האפר במים. [שמקדש את המים על ידי נתינת האפר].

23. כך פירש רש"י. אבל יש מפרשים להיפך:

אחת היא של פרה אדומה, שהשליכוה עם עץ ארוז ואזוב אל תוך שריפת הפרה [במדבר יט].

ואחת היא של שעיר המשתלח, שקשרוה בראשו.

ואחת היא של מצורע, שמביא ביום טהרתו שתי ציפורים ועץ ארוז ושני תולעת [שהוא לשון של זהורית] ואזוב [ויקרא יד ד]. (27)

והחילוק ביניהם: אחת מן הלשונות צריכה להיות במשקל עשרה זוז, (28) ואחת ממשקל שני סלעים, ואחת ממשקל שקל. (29)

שישרפו בתוך השריפה ממש. ואילו לדעת רבי אין צורך שיהיה בהם כובד, היות וגם השלהבת נקראת "תוך השריפה". (26)

עד כאן הגמרא דנה בדברי רבי יצחק, שאמר שתי לשונות שמעתי, אחת צריכה שיעור ואחת אינה צריכה שיעור.

כי אתא כאשר בא רב דימי מארץ ישראל לבבל אמר בשם רבי יוחנן:

אודות שלוש לשונות של זהורית שמעתי שיש חילוק ביניהם:

[ותוספות הרא"ש]:

א. ה"ר יוסף פירש: שהם דברים קטנים ויש הידור מצוה.

ב. ריב"א פירש: לומדים גזרה שוה "לקיחה" "לקיחה" מאזוב שהיה במצרים שהוא נקשר. [ולקחתם "אגודת" אזוב].

[ובמסכת סוכה נחלקו אם לומדים לולב בגזרה שוה מאזוב "לקיחה" "לקיחה". ויש לומר שאפילו מאן דאמר שאין לומדים שם גזירה שוה, מודה כאן כיון שכאן מדובר באזוב כמו במצרים. ריטב"א רש"ש].

26. ובזה תירץ רבא את דברי רב. שאף על פי שהברייתא דלעיל סותרת את דבריו. מכל מקום הוא סובר כדעת רבי שבברייתא זו.

ומתוך דברי רבא למדנו שתנאים נחלקו אם לשון של פרה צריכה כובד. [ולצורך זה הביאה הגמרא את הסוגיא כאן].

[ועיין בשיח יצחק לעיל בגמרא ד"ה אביי אמר שהתקשה לפי זה מדוע אביי לא תירץ את רב כרבא, והוצרך לחלק בין קולחת לנכפפת. עיין שם].

27. כתבו התוספות: רבי יוחנן לא הזכיר את הלשון שבראש השעיר הנשחט, מפני שכל מטרתה היתה רק להיכר שהשעיר לא יתערב באחרים, ופשוט שאין לה שיעור כלל, אבל בשאר הלשונות היה צורך. ולשון של שעיר המשתלח היה בה צורך לדעת אם הלבינו עוונותיהם של ישראל. וכעין זה כתב המאירי. וכתב השיח יצחק שלפי זה אין צורך שהלשון של השעיר הנשחט תהיה דוקא זהורית. וגם שאר המינים כשרים. אלא שנהגו לעשותה זהורית כמו במשתלח. [ועיין לעיל הערה 10].

[לכאורה קשה מדוע לא נקט רבי יוחנן גם לשון שהניחו על פתח ההיכל כדלהלן סוף פרק ו'. ועיין לעיל הערה 10 בשם תפארת ישראל. ע"ש. ואולי רבי יוחנן לא הזכיר לשון זו כי רבי ישמעאל שנאה. ודעת יחיד היא. ועיין בהגהות הגר"א שם].

28. הם שני סלעים ומחצה. ר"ח. [והרמב"ם בפירושו המשניות [פרה ג] וביד החזקה [פרה אדומה ג] כתב שהם 5 סלעים עיין שיח יצחק].

29. חצי סלע.

מהמשנה במנחות [קי א]: "אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים"⁽¹⁾.

שעל ידי סימן זה תזכור שאחד מן התנאים נתן בלשון של פרה אדומה שיעור המרובה משאר השיעורים, והתנא האחר נתן שיעור הממעט מכל השיעורים. אבל השיעור בינוני של שני סלעים לא הוזכר כאן.

אמר ליה רבי ירמיה מדפתי לרבינא: רבי שמעון בן מנסיא וחכמים, לא בפרה פליגי [נחלקו], אלא בשעיר המשתלח פליגי.

וההוא יומא, באותו היום שנחלקו בו ⁽²⁾נח נפשיה דרביא בר קיסי נפטר חכם ששמו רביא בר קיסי.

ואנחו ביה סימנא, עשו את מיתת רביא בר קיסי סימן לדעת במה נחלקו, וכך אמרו: רביא בר קיסי, שהוא צדיק, מכפר במיתתו בשעיר המשתלח [שמיתת הצדיקים מכפרת].

ומכאן סימן לזכור שנחלקו בענין שעיר המשתלח, שיש בו כפרה, כשם שהיתה כפרה באותו היום, במיתת רביא בר קיסי.⁽³⁾

ואגב שהגמרא הביאה לעיל את מאמר רבי יצחק בענין שתי לשונות, היא מביאה מאמר דומה של רבי יצחק, בדברים אחרים:

ואין לי אפשרות לפרש באיזו מן הלשונות נאמר כל אחד מהשיעורים האלו.

כי אתא, כאשר בא רבין מארץ ישראל לבבל, פירשה פירש את המימרא שהביא רב דימי, באיזו מן הלשונות נאמר כל אחד מן השיעורים, משמיה דרבי יונתן:

מב-א לשון של פרה היתה משקל עשרה זוז היות שהיא צריכה כובד.

והלשון של שעיר המשתלח היתה משקל שני סלעים, מפני שצריך לחלקה לשניים [חציה קשרו בסלע, וחציה קשרו בין קרניו].

והלשון של מצורע היתה משקל שקל בלבד, מפני שאינה צריכה לא כובד ולא חלוקה.

אמר רבי יוחנן: פליגי בה נחלקו בה רבי שמעון בן חלפתא ורבנן במשקל הלשון של פרה:

חד [אחד מהם] אמר: משקל עשרה [וכמו שאמר רבי יונתן לעיל].

וחד [ואחד מהם] אמר: משקל שקל.

וסימניך, שלא תטעה בדבר, ושלא תאמר שאחד מן התנאים אמר שמשקל הלשון של פרה היה שני סלעים, נתנו סימן לדבר

3. תוספות ישנים התקשו: הרי גם פרה אדומה מכפרת [מועד קטן כח, א] ואין יש סימן ממיתת הצדיק שנחלקו בשעיר המשתלח ולא בפרה אדומה?

וכתבו שני דרכים: א) אין זה סימן גמור, אלא רבי ירמיה מדפתי ידע שבזה נחלקו. ב) עיקר מטרת שעיר המשתלח לכפרה, אבל פרה

1. בעולת בהמה ובעולת העוף ובמנחה נאמר [בכל אחד מהם]: "אשה ריח ניחוח" לומר לך אחד המרבה [בקרבת יקר] ואחד הממעט [הם לרצון] ובלבד שיכוין לבו לשמים, מנחות שם.

2. רש"י, ומשמע מדבריו שאותו היום נחלקו רבי שמעון בן מנסיא וחכמים. וכן נראה מהריטב"א. ועיין רש"ש.